



## Náci politikus, diplomata vagy könyvtári szakember?

Jegyzetek egy biográfiához

### A könyv és témája

A szerző 2012 telén védte meg a könyv alapjául szolgáló disszertációját az augsburgi egyetemen, majd a közel 150 éves Harrassowitz kiadó már két évvel később kiadta e hatalmas munkát neves könyv- és könyvtártörténeti sorozatának, a *Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen* 59. köteteként. A megjelenést támogatta a Bajor Állami Könyvtár (továbbiakban: BÁK) baráti-támogatói köre (Förderer und Freunde der Bayerischen Staatsbibliothek). Ezen adatokat azért érdemes előrebocsátani, mert egyetem + könyvtár + kiadó + társadalom példás összefogását szimbolizálja a múlt – a német tragédia – tudományos feltárása és minél jobb megértése érdekében.

*Rudolf Buttmann* (1885–1947) életének és munkásságának beható elemzése kiváló lehetőség annak érzékeltetésére, mint lesz egy konzervatív értelmiségi családból jövő tehetséges fiatal egész korán a nemzeti szocializmus és személyesen Hitler támogatója. A világpolitikai és gazdasági-társadalmi tényezők mellett ugyanis minden diktatúrának szüksége van minél szélesebb körből érkező támogatókra, szimpatizánsokra és – nem utolsósorban – szakemberekre. Ebben a vonatkozásban a jogász és könyvtáros szakképesítésű Buttmann életútja, aki 1935 és 1945 között vezette a BÁK-ot, a második legnagyobb németországi könyvtárat, mindenképp tanulságos vizsgálati „terep”.

A szerző minden elismerést megérdemelve kiemelkedő munkát végzett: számos levéltár témába vágó anyagát, Buttmann és családja naplóit, levelezését, valamint a legszélesebben értelmezett vonatkozó (több száz tétéles) szakirodalmat egyaránt



WANNINGER, Susanne

„Herr Hitler, ich erkläre meine Bereitwilligkeit zur Mitarbeit“.

Rudolf Buttmann (1885–1947) :  
Politiker und Bibliothekar zwischen  
bürgerlicher Tradition und Nationalsozialismus. Wiesbaden  
: Harrassowitz, 2015. - 591 p.  
(Beiträge Zum Buch- Und Bibliothekswesen. 59.)

ISBN 978-3447 103183

eredménnyel kamatoztatta logikus felépítésű, mindvégig jól követhető stílusban megírt munkájában. A könyv úgy részletgazdag, hogy nem vész el felesleges mellékösvényeken.

A könyv tartalma érdemben az alábbi részekre tagolható:

- család, gyerek- és ifjúkori szocializáció az első húsz évben (1914-ig): 40 oldal (az oldalszámok mindenütt kerekítve),
- háborús szolgálat, politikai jobbratolódás, első könyvtári évek, a náci párt bajor képviselőházi csoportjának tagja, illetve vezetője (1933-ig): közel 120 oldal,
- Hitler győzelme, Buttmann miniszteriális-egyházpolitikus munkája (1935-ig): 180 oldal,
- a müncheni könyvtárigazgató (és egyéb funkciók, 1945-ig): 180 oldal,
- a bukás utáni utolsó évek, majd halála után a „nácitlanítás” eljárás befejezése (1947–1950-ig): 30 oldal,
- források és szakirodalom: 50 oldal.

Látható, hogy a 62-ik évében elhunyt Buttmannak a nemzeti szocializmus 12 éve alatt kifejtett tevékenysége adja a könyv törzsét (kétszer 180 oldal), ugyanakkor kellő mélységű feldolgozás világítja meg az odáig vezető utat is. Magyar szemmel az sem érdektelen, miként jártak el a nyugati zónákban a náci rendszer támogatóival. (Az érdeklődők figyelmébe ajánljuk Frank Tibor friss akadémiai székfoglalóját.<sup>1</sup>)

### A fiatal értelmiségi

Buttmann apja gimnáziumi tanárként fia számára mindig belülről elfogadott tekintélyt jelentett. Érettségije után a müncheni egyetem jogi karára iratkozott be, jóllehet érdeklődése ekkor inkább az irodalomhoz kötötte. Másfél év után Freiburg, majd hamar Berlin következett (1905), s a világváros intenzitása nagy hatással volt a húsz éves fiatalra. Buttmann életének fontos eleme volt a kórusokban való részvétel, miáltal széles kapcsolatrendszere alakult ki. 1907-ben megkapta diplomáját, s az akkori idők szokása szerint ezt a katonai szolgálat követte. Az ifjúkori élmények és benyomások a szülőkhöz írott gyakori levelekben hagytak lenyomatot.

Ekkor döntött úgy, hogy könyvtárosi pályára lép, méghozzá a diplomához illő és doktorálni szándékozó „emelt” szinten (höhere Bibliotheksdienst). Évét visszatért a müncheni egyetemre, hogy a doktori cím elnyerését célzó folyamatot elkezdje. Professzora tanácsára a viktoriánus korszak már jószerevével elfeledett angol közgazda tudósáról, Richard Jenningsről írta meg disszertációját. 1909 nyarán már a bajor Királyi Udvari és Állami Könyvtár (Hof- und Staatsbibliothek München – ez a mai BÁK névelődje) munkatársi gárdájához tartozott, ahol a megfelelő tudományos könyvtárosi szakvizsgát is letette. 1910 nyarán lehetősége nyílt arra, hogy a bajor parlament könyvtárához váltson, minthogy szakember kellett a szakkatalógus megteremtéséhez.

Világháborús szolgálatát kivéve Buttmann egészen 1933-ig a parlamenti könyvtárat szolgálta, 1918-tól már mint kinevezett könyvtári vezető. Buttmann életének első 25-30 éve semmiben sem tér el a kor szokásos értelmiségi karrierjétől. A drasztikus történelmi változások következté-

ben jutott el az ifjú államtudor és könyvtáros – tegyük hozzá: nem saját szándékai ellenére! – a későbbiekben ettől az indulástól merőben eltérő pontig.

A szerző alaposan utánajárt, mi minden játszott szerepet a konzervatív értelmiségi pályakezdetés eme folytatásában. A politikai szocializáció – természetesen – a családi otthonban kezdődött. Az apa a bajor nemzeti liberális párt (Nationalliberale Partei, 1867–1918) parlamenti képviselője volt 1907-től, amit természetesen e párthoz fűződő hosszú kapcsolódás előzött meg. Gyakori szerzője volt az apa a párt politikai sajtójának is. Buttman így már korán magába szívhatta a politika „levegőjét”, diákként rendszeresen olvasta a sajtó politikai híreit és elemzéseit. A későbbiek szempontjából érdemes megemlíteni, hogy e liberális párt – fő bálványja: *Bismarck*, a birodalomépítő – hívei protestánsok voltak.

### Politikai tevékenység

Buttman 1907-től a liberálisok ifjúsági szervezetehez (Jungliberales Verein) kapcsolódott, majd a választójogi kort elérve (25 év: 1910), belépett a pártba is. Buttman 1940-ben hosszabb elemzést írt saját pályájáról, s ebben kitért arra, hogy a berlini tanulmányok idején találkozott a politikai antiszemitizmussal. A fiatal Buttman politikai értékei és törekvései a világháború kitörése előtt: a vaskancellár Bismarck emlékének tisztelete, a német nagyhatalmi törekvések támogatása, evégett a széthúzó embertömegből egységbe tömörülő „férfias államfenntartó nép” („männliches Staatsvolk”) kikovácsolása, mint ez egy 1914-ben írott vígjátékában olvasható.

A világháborúban, egészségügyi problémái ellenére mindaddig részt vett – a francia fronton is megfordult –, míg egy erősebb egyensúlyi zavar után hátra nem vonták, s 1916 elejétől 1918 végéig hadi cenzorként tevékenykedett. 1917-ben már zavarta, hogy az emberek nem érdeklődnek a végső győzelem iránt, nem ünneplik a győztes hadvezéreket. 1917-ben belépett az újonnan létrejött hazafias pártba (Deutsche Vaterlandspartei), amely a győzelmen túl további annexiókat (Benelux államok, keleti tartományok stb.) és kiterjedt gyarmatokat követelt. Ezek után nyilvánvaló, hogy a 18 ószén elindult forradalmi eseményekkel élesen szemben állt, s amint lehetősége nyílt, belépett a müncheni polgárőrségbe (Bürgerwehr), ahol hamarosan az elnökségbe is beválasztották. A baloldali kormány tartott a főként katonatiszti csoportosulás reakciós mivoltától és december végén letartóztatásokat rendelt el. A következő hónapok

polgárháborús változásai közepette Buttman egyértelműen jobboldali konzervatív rendpárti és „nép-nemzeti” (völkisch) álláspontot képviselt.

A világháború végén Buttman apjától politikailag már jobbra állt. A hamarosan létrejövő bajor közép-párt (Bayerische Mittelpartei, BMP) keretében is a völkisch gondolat szószólójaként vált ismertté. Nem véletlen, hogy 1922-ben szakított a BMP-vel, és a Völkischer Block (VB) erősítését vállalta. Buttman helyzete ekkor kettős: szeretett volna részt venni Hitler sörözőbeli fellépésén (Bürgerbräukeller, 1923. november 8–9), viszont a puccs szándékáról nem volt tudomása. Ekkor ajánlotta fel leendő Führerjének szolgálatát, amelynek kifejezése e monográfia címébe került: „*Hitler úr, felajánlom együttműködési szándékomat*”. Mire Hitler – Buttman feljegyzése szerint – fagyosan ezt válaszolta: „*Itt nem munka, hanem harc kezdődik*”. A következő évben Buttman már a VB bajor parlamentbeli képviselője, s mint ilyen legfőképp a háborús jóvátételi kötelezettség elutasítását képviselte. A Buttman által írott politikai beszámolókból olyan zsidóellenes követelések (zsidók kizárása a közszolgáltatásból stb.) is helyet kaptak, amelyek 1933-ban a náci hatalomátvétel után kerültek megvalósításra. A VB a parlamenti politikában – miközben radikális céljai a betiltott náci párttal rokonították – mégis inkább olyan mérsékelt erőként szerepelt, amely a többiek számára valamelyest „kiszámítható” volt. Amikor Hitler – a puccsért kiszabott öt év helyett csak kilenc hónapos börtönlet után szabadulva – újjáalakította pártját, a Nemzeti Szocialista Német Munkáspártot (NSDAP) 1925. február végén, Buttman átlépett hozzájuk.

1925-ben nem feltételezhető, hogy egy sikeresen induló értelmiségi karrier-lehetőséget látott volna Hitler pártjában. Ő maga később többféle magyarázatot adott (pl. Hitler támadással felérő védőbeszéde az elene indított perben): ezek nyilván nem merítik ki az igazságot. A kor levegőjében lehetett még valami: ki tudja erős kézzel megmenteni Németországot, majd ki tudja újra „nagygyá” tenni. Buttman és számos kortársa – az egyszerű értelmiségitől a nagytőkéséig – valami ilyen megmentőt láthatott a máris teljhatalmat (egyelőre minden hívének tökéletes alávetését) követelő politikusban.

Buttman a náci párt tartományi parlamenti képviselőcsoportjának vezetőjeként, emellett bajorországi viszonylatban az egyik legkeresettebb pártpropagandistaként (szüntelen előadói körutak, cikkek özöne) 1925 és 1933 között egyértelműen inkább politikus, mint könyvtáros.

A szerző ugyanakkor keresi arra is a választ, milyen értéket képviselt Buttman a náci vezetés számára. Bevezeti a „social broker” fogalmát, magyarul a kapcsolati tőke kapcsán véli értelmezhetőnek Buttman szerepét. Egy jól felkészült, a konzervatív polgári értelmiségi körökben, illetve a szélesebb politikai arénában is elismert, nyelveket tudó ember adottságait jól ki lehet aknázni, fogalmazhatjuk meg – kicsit talán leegyszerűsítve – a szerző által kidolgozott képletet.

### **Minisztériumi osztályigazgató és diplomata**

Ezek után kissé meglepőnek tűnik, hogy az 1933-as hatalomátvétel után nem lett belőle sem bajor miniszter, sem érdemben vezető szerepű főtisztviselő a berlini központban sem. Be kellett érnie – több hónapos várakozás után – a berlini belügyminisztérium (Reichsministerium des Innern) kultúrpolitikai osztályának vezetésével, tehát Hitlerék itt sem engedték a hatalom szűkebb köreibbe, viszont tudását, kapcsolatait ebben az új szakaszban is maximálisan ki akarták aknázni. Úgy gondolta ekkor, hogy az oktatáspolitikai terén érdemi szava lesz, azonban a tartományi – vérbeli náci – kultuszminiszterek nem igazán kívánták partnerül. Hasonló ellenállásba ütközött felsőoktatási reformgondolataival: hol az SA-val, hol a náci diákszövetséggel (Nazionalsozialistischer Deutscher Studentenbund) – és egyéb náci szervezetekkel – kellett pozícióharcot folytatnia.

Az egész oktatásügy terén a náci hatalom fő törekvése az egyházak hatáskörének maximális visszaszorítása volt, bár egyelőre még nem a frontális támadás módszerét követve. Általános információként a recenzens megjegyzi, hogy az 1933-as választásokon a protestánsok 60, míg a katolikusoknak csak 30%-a szavazott Hitlerre: emögött az is meghúzódik, hogy a protestáns egyházak hagyományosan erősen kapcsolódtak az állami struktúrákhoz, míg a német katolikus egyház egy világegyház részeként értelmezte magát. Hitler eleinte – a Mein Kampf-ban mindenesetre – a politika és az egyházak különválasztását irányozta elő, azonban 1930-tól már a náci politika olyan totális egyeduralmára tört, amelyhez elgondolása szerint az egyházaknak pozitívan kell viszonyulniuk („pozitív kereszténység”). A katolikus egyház ugyanekkor élesen szembe helyezkedett a nácizmussal éppúgy, mint a bolsevizmussal.

Hitler 1933 júliusában megkötötte a nevezetes konkordátumot az Apostoli Szentszékkal. A tárgyalások legutolsó, római szakaszában már Buttman is erősí-

tette a német delegációt: Buttman érte el *E. Pacelli* bíboros államtitkárnál – a későbbi *XII. Pius* pápánál (pápaság: 1939–1958) –, hogy a konkordátumnak a német katolikus egyház szervezeteinek jogállására vonatkozó passzusát majd csak az aláírás után fogják véglegesen tisztázni. A Rómából hazatérő Buttman ekkor kapott – életében egyedüli alkalomként – egy órás magánkihallgatást Berchtesgadenben Hitlertől. Az egyházi egyesületek elleni mind durvább náci támadások miatt a Vatikán ősszel és télen több körben is tárgyalt Buttman-nal a visszas jelenségek visszaszorítása érdekében. Buttman ekkor már maga is az illúzióvesztés stádiumáig jutott: Rómában kizárólag a fentről kapott utasítások szerint kellett (szabadott) eljárnia. Egy példa: a katolikus ifjúsági egyesületeket a hatalom egyszerűen be kívánta kebelezni a Hitlerjugendbe, amit a Vatikán nyilvánvalóan nem fogadhatott el. A katolikus sajtó is állandó náci támadásoknak volt kitéve. Ilyen körülmények között 1934-ben Buttman már egyre kevésbé érezhette, hogy közvetítő szerepe sikeres, vagy akár kielégítő lehet. A bonyolult protestáns egyházi vitákban érdemi szerepe nem volt, ám az állami oldalról megválasztásra kijelölt „birodalmi püspök” és a tényleges egyházi személyiségek közt gyakorta közvetített.

Egy rövid pillanatra felmerült, hogy Buttman lehetne egy személyben országa római és vatikáni követe, ám ez gyorsan lekerült a napirendről, s Buttman örült annak a lehetőségnek, hogy „hazatérhet” Münchenbe, mégpedig a BAK élére (elődjét már jó fél-évvvel korábban leváltották).

### **A könyvtárigazgató arcai**

Buttman tíz évig állt a BAK élén. A jelentőséget már elveszített Reichstag képviselője volt még ekkor, de a pártpolitikából – saját értelmezése szerint – kivonult. A legbefolyásosabb intézményt, a Berlieni Állami Könyvtárat *Hugo Andres Krüss* húsz évig (1925–1945) vezette. A náci „könyvtárpolitika” (igazából ilyen, ha egységes koncepciót feltételezünk, egyáltalán nem létezett) tizenkét éve idején a közkönyvtárakat tökéletesen „gleichschaltolták”, viszont a tudományos könyvtárak terén a szakmai normák és hagyományok jobban megmaradhattak (a nácizmus érdekelt volt a tudomány eredményességében). A náci ideológiai elvárás a legerősebben a könyvkiadás terén érvényesült: ennek teljesülését számos állami és pártintézmény biztosította, amelyek emellett a közkönyvtárak „irányítása” terén is számos esetben konkuráltak egymással. A tudományos

könyvtárak irányítása ezzel szemben gyakorlatilag egyedül az új tudományos, nevelési és oktatási minisztériumra (Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, miniszter: *B. Rust*) korlátozódott. E központi minisztérium könyvtári vezetője, *R. Kummer* az 1938-as könyvtáros vándorgyűlésen foglalta össze a hatalom könyvtári szemléletét: új irányítási fórumként egy országos hatáskörű könyvtári tanács létesült, a berlini Staatsbibliothek vezető szerepet élvez (katalogizálási szabályok egységesítése stb.), a gyarapítást a tudományos igényekhez kell közelíteni, az ellenséges irodalom „zárólása” a közforgalomból, minden könyvtár elsőrendű nevelő szerepe. Ebből is látható, hogy a tudományos könyvtárak kevésbé voltak kitéve a náci ideológiai nyomásnak. A tudományos könyvtárosokat tömörítő, 1900-ban létrehozott Verein Deutscher Bibliothekare (a továbbiakban: VDB) jócskán kivette részét e tennivalók propagálásából. Buttman viszont, aki 1936-tól az egyesület elnökhelyettese lett, s ugyancsak tagja a minisztérium mellett létrehozott országos könyvtári tanácsnak (Reichsbeirat für Bibliotheksangelegenheiten, a továbbiakban. RBA) általánosságban nem nyilatkozott meg sem a vándorgyűléseken, sem a szaklap, a Zentralblatt für Bibliothekswesen hasábjain. Csupán 1938-ban beszélt a párt egyik sajtótájékoztatóján a bajor tudományos könyvtárak fejlődéséről (Völkischer Beobachter, 1938. február 20.). Buttman könyvtárszervezési-könyvtártani kérdésekkel nem kívánt foglalkozni, viszont komoly figyelmet szentelt a tudományos könyvtár használati kérdéseinek: támogatta a fiatal kutatók bevezetését a szakirodalom-használatba, rendszeresen törekedett érdemi kiállítások szervezésére.

### Tartományi főigazgató

1936-tól a bajor kultuszminisztérium bővítette Buttman feladatkörét: a bajor állami könyvtárak főigazgatója (Generaldirektor der bayerischen staatlichen Bibliotheken) címet kapta. E tekintetben néhány egyetemi könyvtár mellett területi hatáskörű állami – vagy államilag támogatott (pl. Staats- und Stadtbibliothek Augsburg) – könyvtárak szakmai felügyeletét kapta meg (összesen közel másfél tucat könyvtárról volt szó). Volt olyan egyetemi könyvtárigazgató, aki nem örült ennek a fejleménynek, mert jogainak csorbításától, vagy kettős irányítástól – rektor és főigazgató – félt. Buttman azonban szokott óvatos és udvarias stílusa révén mindenki-

vel képes volt rendezni a felmerülő konfliktusokat, soha nem utasított, hanem itt is főként közvetítői szerepkört alakított ki magának. A könyvtárak főbb fejleményeit összegző módon jelentette a minisztériumnak, ugyanakkor igyekezett a szakmailag indokolt fejlesztésekben mindenkivel közös nevezőre jutni. Ez vonatkozott arra is, ha a náci párt buzgó emberei a könyvtári hagyományokat félresöpörve akartak valami új vonalat erőltetni: Buttman régi vezető párttagsága és tekintélye esetenként segítette megővni a könyvtári érdekeket. Alapvetően jogkövető emberként nem szerette az indokolatlan rögtönzéseket, belátva, hogy ez sem a könyvtári világnak nem jó, de nem lehet érdeke egy – általa „józanul” képviselt – pártstratégiának sem. Eközben a főhatóság tíz év alatt sem jutott el odáig, hogy írásban rögzítse pontos hatáskörét.

### A főigazgató munkatémái: személyzet, gyarapítás, használat, állománymentés

Buttman stílusát a közvetlen kollégák – a BÁK munkatársi gárdája ekkor 120 emberből állt – is pozitívan értékelték. Egy példa: amikor egy ösztöndíjazott értekezletre egy idősebb osztályvezető késve lépett a terembe, Buttman megszakította beszédét, s a kolléga elé menve kézzsoritással üdvözölte. A szerző szerint biztosan nincs igaza *G. Leyh*nek, aki a könyvtárosok kézikönyve (Handbuch der Bibliothekswissenschaft) harmadik kötetében (1957) tekintélyelvű vezetést vetett Buttman szemére. A végső döntéseket ő hozta meg, azokért vállalva is a felelősséget, de a döntéshozás folyamatába minden érdemi munkatársát bevonta. Kívülről jövő bírálat esetén is mindig munkatársa mögé állt. Részt vett az éjszakai légmentesítésben épp úgy, mint az állomány biztonságos helyre történő szállításakor a becsomagolás fizikai munkájában. Mindez nem zárta ki, hogy bizonyos vonatkozásokban – épp úgy, mint ifjúkorában – túl ne értékelje saját szerepét. Érzékenyen felügyelte a könyvtár külső kapcsolatait: egy bejövő szakmai levél sem kerülhetett közvetlenül az érintett (és címzett) osztályvezetőhöz: azt előbb mindig a főigazgatónak kellett látnia. Jellemző, ahogy helyettesét 1937-ben megválasztotta: a szakmai tudás volt döntő számára, mikor a würzburgi egyetemi könyvtár igazgatóját, *O. Handwerkert* (1877–1947) kérte fel erre a posztra. Mikor Handwerker 1944 őszén megromlott egészségére hivatkozva nyugdíjba vonult, Buttman azt írta neki, hogy igen fog számára hiányozni helyettesének tudása és kiváló emberismerete.

Buttmann felhasználta miniszteriális kapcsolatait olyan helyzetben is, mikor valamelyik, általa felügyelt könyvtár élére kellett alkalmas vezetőt találni. A főigazgató ilyen esetekben a szakmai alkalmasság mellett csak jóval kisebb súllyal mérlegelte a jelölt párttagságát (vagy valamely náci tömegszervezetben végzett tevékenységét), ugyanakkor bajor és – negatív értelemben – katolikus mivoltára is figyelt.

A gyarapításpolitika terén Buttmann működése már ellentmondásosabb. Igen érzékenyen ügyelt a náci ideológia által támogatott „tudományok” érdekeire, emellett általánosságban mégis fontos volt számára, hogy a klasszikus könyvtári szerzeményezés ne veszítse el hagyományos értékorientáltóságát. Eközben a törvénytelenül kisajátított kiadói könyvvállományok vagy magánkönyvtárak anyagának bekebelezésétől épp úgy nem riadt vissza, mint a többi nagy német tudományos könyvtár sem. A BÁK gyarapítását közvetlenül olyan kiváló szakemberek irányították, mint *E. Gratzl* és (1938-tól) az említett *O. Handwerker*. A BÁK állománygyarapításának egyik – számunkra eddig ismeretlen – fejezete fűződik a náci mozgalom által 1941–42-ben végrehajtott „kolostorstromhoz” (Klosterssturm), amelynek során 300 kolostort és egyéb egyházi intézményt foglalt el a Gestapo, lefoglalva ezek könyvtárait is. Buttmann az „ostromokról” értesülve megpróbált főhatóságánál közbenjárni a rendek érdekében, illetőleg az könyvtári szempontból értékes állományok szakmai felügyelete végett. A szerző részletesen ismerteti a Szent Otiliáról elnevezett bencés főapátság (Erzabtei Sankt Ottilien) könyvtára körüli harcot a kulturális irányítók és a titkosrendőrség között. Mondanunk sem kell, hogy az utóbbiak maradtak felül. Buttmann a történelmi fontosságú gyűjtemény együtt tartását szerette volna elérni, hasztalanul, más esetekben viszont az ilyen forrásból érkező anyagokat beolvasztották a BÁK állományába.

A zsidónak minősülő személyek könyvtárhasználatára eleinte még nem ütközött akadályokba, legfeljebb az illetékes könyvtárigazgató túlbuzgósága esetén. Az 1938. novemberi „kristályéjszaka” (a zsinagógák szervezett felgyújtása) után azonban az RBA égisze alatt körlevél intézkedett a könyvtárhasználat tiltásáról. A BÁK általánosságban még ekkortól sem érdeklődött a származás iránt, csak ha valaki negatív módon „feltűnő” volt.

Buttmann könyvtárvezetői tevékenységének egyik PR-csúcspontja volt – ahogy a szerző kifejezi – Hitler látogatása 1936. január elején a BÁK-ban, abból az alkalomból, hogy a 14. században élt Heinrich

von München verses világkrónikáját a birodalmi kancellária komoly pénzügyi támogatásával sikerült megvenni (75 ezer márkáért, ami mai pénzben kifejezve legalább 300 ezer USD) Ausztriából. Hitler ekkor másfél órát töltött a BÁK falai közt, amit az akkori sajtó széles körben, illusztrált beszámolóval kürtölt világgá.

A kötet behatóan foglalkozik a könyvtár helyzetével és tevékenységével a háború idején. 1941-től fokozatosan több tízezer kézirat és kódex lett biztonságosabbnak minősített külső raktárakba (kolostorok stb.) szállítva. 1943 márciusában súlyos bombatámadás érte a modern állományt, ezért Buttmann, feletteseinek jóváhagyásával, megkezdte a teljes állomány kitelepítését. A háború utolsó szakaszáig összesen mintegy másfél millió kötet került 28 külső raktárba. 1943 októberében újabb hatalmas éjszakai bombatámadás érte a könyvtárpéületet, majd az utolsó, már negyedik bombázás 1945. január 8-ra virradó éjszaka zúdult az intézményre.

A kötet röviden megvilágítja Buttmann – nem túl aktív – szerepét a szakmai egyesületben (VDB), illetve a szaklap kiadásában és szerkesztésében.

## Bukás és elszámoltatás

Végül az olvasó tájékoztatást kap, miként élte meg Buttmann a náci bukását, az ellene, mint vezető náci személyiség ellen folytatott kényszerítő intézkedéseket. 1945. május 19-én tartóztatta le őt a megszálló amerikai hatóság: ekkoriban összesen mintegy hetvenezer személyt vettek őrizetbe. A recenzens érdekesnek tartja megemlíteni, hogy olyan prominens könyvtári vezetők, mint *Krüß*, a berlini állami könyvtár vezetője vagy *G. Abb*, a berlini egyetemi könyvtárigazgató 1945 tavaszán öngyilkosok lettek. Buttmann Augsburgban, majd Ludwigsburgban volt internálva. Később rossz egészségi állapota miatt kórházba került. Az amerikai vizsgáló személyeket az 1933 után főként egyház- és könyvtárpolitikában tevékeny Buttmann nem igazán érdekelte. Azt viszont megtudakolták tőle is, milyen propagandatémák foglalkoztatták a náci pártot. Buttmann, aki 1944 ősztől az angol történelmet tanulmányozta, a bolsevik veszélyt nevezte meg. 1946-ban egy márciusban hozott törvény alapján a nyugati megszálló övezetekben ún. esküdtbíróóságok (Spruchkammer) kezdtek vizsgálni több millió német polgár – elhunytakra is kiterjedően – esetleges politikai bűnrészeségét a náci rendszer idején. A cél: a „közélet és a közszellem megtisztítása” (Frank Tibor kifejezése).

Bajorországban az esküdtbírók a vizsgált esetek 0,5%-ban hoztak egyértelműen elmarasztaló ítéletet (ami szabadságvesztést jelentett). Buttmann ellen csak 1948-ban került sor a vizsgálatra. Az esküdszék a náci ideológia támaszát látta benne, ezért a még felelősök közé sorolta (második kategória). A fellebbviteli bíróság – érsek, könyvtárosok és magánemberek véleményét mérlegelve – enyhített a minősítésen, 1933-ig meghatározó „idealizmusát” állítva a középpontba (harmadik kategória: csekély felelősség). Közben Buttmann 1947 januárjában elhunyt, s feltételezhető, hogy élete utolsó másfél-két évében legalább részben szembesült elhibázott múltjával.

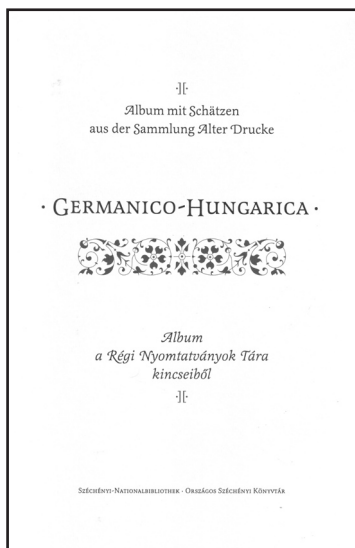
Sonnevend Péter

### Jegyzet

1. FRANK Tibor: Szabadság és felelősség: az Egyesült Államok és a németországi náciellenítés a második világháború után. Budapest, MTA, 2013. 91 p. [http://franktibor.hu/wp-content/uploads/2014/09/Frank\\_Tibor\\_szekfoglalo2013.pdf](http://franktibor.hu/wp-content/uploads/2014/09/Frank_Tibor_szekfoglalo2013.pdf) (2016. 09. 05.)



# A magyar – német kapcsolatok képeskönyve



Germanico–Hungarica : Album mit Schätzen aus der Sammlung Alter Drucke ; Album a Régi Nyomtatványok Tára kincseiből / [Red. von] Ekler Péter, Varga Bernadett . – Budapest, Széchényi-Nationalbibliothek. – Országos Széchényi Könyvtár, 2016. 111 p. ISBN 978-963-200-648-2

A magyar–német kapcsolatokat áttekintő pompás album látott napvilágot az *Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára* dokumentumaiból, vagy ahogyan a kötet címlapján olvasható: „kincseiből”. A magyar–német kapcsolatok több mint ezer évre tekintenek vissza, az érintkezések átszöttek és átszövik napjainkban is az élet minden területét és míg a politikai hatások – legalábbis magyar szempontból – nem voltak mindig kedvezőek, sokszor kellett függetlenségünk megóvásáért fegyvert fogni; a gazdasági és főleg a kulturális relációk ezzel szemben szinte mindig kölcsönösen gazdagították a két civilizációt. Vitathatatlan tény persze, hogy ezen a területen Magyarország többet kapott, mint amennyit adott. Európa nyugati részével a magyarság szükségszerűen német közvetítéssel tudta az érintkezést felvenni és ez a tény komoly mértékben meghatározta a hazai szellemi élet jellegét évszázadokon keresztül. A magyar értelmiség a huszadik század közepéig erősen német műveltségű volt, és a német kultúra megannyi eleme markánsan jelen volt a mindennapokban is.

Persze érdemes egy percre megállni és eltűnődni azon, hogy mit is jelentenek valójában a magyar–német kapcsolatok, lehet-e egyáltalán a régmúltban Magyarország és Németország érintkezéséről beszélni vagy inkább a két etnikum, a magyar és a német kölcsönhatásáról van-e szó?